

נתקבלו במערכת

ספר עץ השדה. דיני בל תשחית, קציצת אילנות וביזוי אוכלין. מהדורה חדשה ומתוקנת. יצחק אליהו שטסמן. ירושלים, תשע"ז. (02-5710965)

הרב שטסמן כבר הוכיח את עצמו כמה פעמים כמעבד ומלקט ועורך ומסדר מן המעולים. ספרו הענק 'כל נדרי' על הלכות נדרים, שכשמו כן הוא - הוא כולל בתמצית את כל פרטי ההלכה של הנדרים והשבועות והפרותיהם והתרותיהם, וכן ספרו 'קימה והידור' על דינים חשובים ודי-שכוחים אלו של כיבוד הורים ומורים, וספריו האחרים, כולם בעלי תועלת מרובה, ומראים על לימודו המעמיק והמסודר של הרב המחבר, ועל כישרונו להעביר אל הכתב עניינים מסובכים ומפורטים באופן קליט ונגיש. גם החלוקה בין ה'פנים' לבין ההערות הגיונית וסבירה, כך שלמרות הפירוט הרב אין הקורא מאבד את דרכו בסבך הסעיפים, והסדר נותר על כנו. כל זה היה נכון גם במהדורות הקודמות של הספר 'עץ השדה', ובמהדורה השלמה והמתוקנת הזו הדבר בא לידי ביטוי באופן מודגש. כותרת המשנה של הספר מלמדת שלדין 'בל תשחית' הידוע ישנם שני סעיפי משנה בולטים - קציצת אילנות שממנה מקור הדין של 'בל תשחית' וממנה מגיעה ההרחבה של דיני 'בל תשחית' לכל שאר הדברים בעלי הערך, ובמוצרי מאכל נוסף הדין של 'ביזוי אוכלין' שיש להתחשב בו גם במקרים שבהם מותר לאבד את המאכל שפג תוקפו או טעמו. לכן הספר מחולק לארבעה שערים, אחד העוסק בקציצת אילנות כנ"ל, כאשר קיימים פרטי הלכה רבים בקציצת אילנות השונים מגדרי 'בל תשחית' הרגילים, אחד העוסק בגדרי בל תשחית בכלל, אחד העוסק בהיתרים של 'בל תשחית' לתועלת או לצורך מצוה, והאחרון שעוסק בהרחבה בדיני ביזוי אוכלין. פרקי מילואים והשלמה ומפתחות מפורטים למקורות ולנושאים מסיימים ספר זה, שממש הכל בו בתחום שבו הוא עוסק. בסוף פרק טו העוסק בבל תשחית באכילה ושתיה מביא הרב שטסמן את דין הגמרא בשבת קמ, ב שמי שיכול לאכול אוכל פשוט ואוכל אוכל משובח יותר עובר על בל תשחית. כמובן שלא מודבר כאן על גדרי 'בל תשחית' הרגילים, אלא על דין נוסף מדרבנן, ואפילו אולי הנהגה טובה בעלמא - שהרי הפוסקים הראשונים התעלמו מהגמרא הזו. בהערות מצטט הרב שטסמן בין השאר את רבי יוסף יוזפא האן בעל 'יוסף אומץ' מפפד"מ בהלכות אכילה שבראש ספרו, שמעיר על כך שרבנו יונה בשערי תשובה מביא דין זה להלכה (שער ג אות מב), אך מוסיף שברור מלשונות כל הראשונים שהוא עניין הנתון לשיקול דעת, ושגם בנושא זה אין להתרחק מ'דרך המיצוע'. בכל אופן יש כאן הנהגה טובה שמקורה בדברי חז"ל שקיים 'צד' של איסור בל תשחית בשימוש בכלים מהודרים יתר על המידה ובאכילת מזון יקר יותר מאשר 'דרך המיצוע', והחכם עיניו בראשו לבחור את שביל הזהב הראוי והתקין בעיני אלוקים ובעיני אדם. ההערות בעניין נקודתי זה מפרנסות כשלוש עמודות צפופות, ויש בהם אוצר בלום של סברות ומקורות. ייש"כ למלקט-המחבר החשוב שליט"א, יהי רצון שיתחיל ויסיים עוד הרבה ספרים בעלי תועלת מסוג זה ליכות בהם את הרבים.

חודה של מחט. מאמרים הגותיים לעשרת ימי תשובה. מהדורה מורחבת. דניאל טרופר. ירושלים, ספריית בית אל, תשע"ה. 336 עמ'. (02-6427117)

הרב טרופר, מייסד וראש תנועת 'גשר' לקירוב רחוקים, שימש במשך כשלושים שנה בהתנדבות כרבו של בית הכנסת 'אוהל נחמה' בירושלים. את דרשות שבת תשובה הכין במשך שבועות רבים, נאמן לדרכו של מורו הרב סלוביצ'יק זצ"ל, 'הרב', שדרשת התשובה השנתית שלו הייתה אירוע מרכזי בחיי יהודי ארה"ב; היא הייתה בנויה מעשה אומנות, ארכה שעות, ונכחו בה אלפים. גם כאן כל אחת מט"ז הדרשות שבמהדורה מחודשת זו של הספר היא מעשה אומנות של שזירת הלכה ואגדה, תמיהות ויישובים, עניינים שבשמים ומעשים קטנים כאן בארץ, כאשר בדרך כלל הדרשה מתחילה בתמיהה או חידה שאמורה להתברר לקראת סוף הדברים. כך בפרק השמיני מנתח הרב טרופר את שיטת הרמב"ם ביחס לתשובה בפרק השלישי של הלכות תשובה, ומנגיד בין פרק זה לבין פרקים א-ב; לדעתו בפרקים הראשונים הרמב"ם מתייחס יותר לצד הפסיכולוגי של התשובה, ובפרק ג הוא עובר לצד ה'משפטי' שלה, שבו מודגשת ציפיותה ה' מהאדם למעשים, לתיקונים, להתקדמות, להתייחסות לדמותו הרוחנית ולכוונותיו המעשיות בהמשך דרכו בעולם. האיזון בין הגישות האלו הוא לדבריו סוד התשובה של הרמב"ם. הפרק נקרא 'כיצד נעלם הסוס?' על שם סופו, בו מתואר המעשה בשומר שהתפלא לראות שהאורווה סגורה ומסוגרת ובכל זאת הסוס שעליו הוא שומר נעלם; כך, טוען המחבר, לעיתים בחברה הדתית אנו חווים קשיים חינוכיים ואף נטישה מוחלטת של תורה ומצוות אצל מתבגרים למרות שה'אורווה' סוגרת ומסוגרת והשומרים על משמרתם, ואולי כל זה נובע מאי יכולתנו להעמיק את דרכי התשובה אצלנו ואצל ילדנו. הפרק נגמר בסימן שאלה, ואפשר להניח שבסוף אותה דרשה שניתנה בשבת שובה בשנת תש"ס רבים מבני הקהילה ניסו לחפש בעצמם תשובות, והרי זו מטרתה העיקרית של הדרשה.

מחזור ליום הכיפורים מסודר ומבואר כמנהג אשכנז המובהק (פפד"מ ובנותיה). העורך: אברהם אומן. בני ברק, מכון מורשת אשכנז, תשע"ו. 395 עמ'. (052-7135863)

כבר שנים, בעיקר מאז שהחלה בעשורים האחרונים פריחתם של מניינים בנוסח 'אשכנז המובהק' ברחבי הארץ ואף בכמה ערים מרכזיות בעולם (בדרך כלל בהדרכתם ובליויים של רבני מכון מורשת אשכנז ובראשם רב"ש המבורגר שליט"א), בולט מאוד חסרונו של מחזור שיחליף את מחזורי דפוס רדלהיים בעריכת החכם רו"ה - רבי וולף היידנהיים. תשעת הכרכים של המחזוריים שהוציא לאור, המדויקים והמוגהים והמבוארים והמתורגמים והמעוצבים, 'כבשו את השוק' באירופה ובשנים האחרונות גם בארץ, והם ומחקהם מהווים כבר למעלה ממאתיים שנה את המחזור ה'ייקי' הקלאסי. אמנם התרגום הגרמני בדרך כלל כבר אינו בשימוש. בארץ ישראל אין צורך בכפל הימים ליום טוב שני של גלויות, ואפילו הנוסח המעולה של רו"ה ראוי לתיקון מדי פעם - בעיקר כאשר נטה אחרי חידושי המדקדקים המשכילים בדורות הסמוכים אליו, או חידש גרסאות מדעתו; ואין צורך לומר שהגיע העת לתקן את פגעי הצנזורה. כמה תלמידי חכמים מומחים לדבר כבר החלו

במלאכה, ביניהם הרב משה יהודה רוזנווסר ואחרים, חלקם כבר הדפיסו קובצי פיוט ותפילה מוגהים ומתוקנים, ואחרים מפיצים את תורתם בינתיים באופן דיגיטלי. גם הרב אברהם אומן מביתר עילית עוסק כבר שנים בתחום נוסח התפילה ומנהגי אשכנז, ואחרי עמל רב הוציא לאור סוף-סוף בדיוק מה שציבור שוחרי מנהג אשכנז המובהק מצפה לו - מחזור שלם ליום הכיפורים מוגה ומתוקן על פי נוסחי אשכנז הישנים והמקוריים, עם כל הפיוטים העתיקים מתוקנים ומבוארים, בתוספת הלכות והנהגות קהילות אשכנז המערביות ובמרכזן כמובן עיר ואם בישראל פרנקפורט דמיין המעטירה, עם תוספות והשלמות, בלי דילוגים, בהשבת כל שיבושי מדקדקי תנועת ההשכלה וצנזורי הכנסייה. מובן מאליו שניתן הכבוד הראוי לסליחות שדולגו ברובן במנהגי אשכנז האחרים. העורך המוכשר גם סידר את הפיוטים למיניהם באופן שמדגיש את מיוחדותם ואת כוונת מחברם, הוסיף במקומות המתאימים ענייני מוסר ויראת שמים, צירף בסוף הכרך רשימה של גרסאות עתיקות שונות ממה שנכנס לבסוף לגוף הספר, ועוד. הביאורים הוכנסו באות קטנה בקיצור רב בתוך הפיוטים בין התיבות; לטעמי עדיפה השיטה המקובלת-יותר - להקדיש עבור הביאורים מדור קצר בתחתית הדף. יישר כוחו של המהדיר על המחזור החדש ליום הכיפורים, בתקווה שהוא רק הראשון בסדרה. זכות תפילת הרבים ביום הכיפורים הבא עלינו לטובה תלויה בו.

חמשה חומשי תורה. עם תרגום אונקלוס ופירוש רש"י, ועם פירוש הגאון הרב שמשון בן הר"ר רפאל הירש זצ"ל. מהדורה חדשה ומתוקנת. ירושלים, מוסד יצחק ברויאר, תשע"ו. חמישה כרכים. (03-5798187)

פירוש הרב הירש על התורה, שנכתב בגרמנית ספרותית, שימש במשך כמה דורות כבסיס התורני והחינוכי העיקרי של היהדות הנאמנה דוברת הגרמנית. הכל נמצא בו - פירושים וביורוי הלכה וביורוי השקפה ודרכי חינוך ודיוקים לשוניים והערות היסטוריות וענייני מוסר ויראת שמים, והוא היה מזון רוחני נפלא וכמעט בלעדי לרבבות. ההיעלמות הכמעט מוחלטת של קהילות חרדי גרמניה אחרי השואה, והרצון לפתוח את האוצרות האלו לכל העם ולכל חובבי התורה, הביאו את שני נכדי המחבר, פרופ' מרדכי ב"ר יצחק ברויאר והרב מרדכי ב"ר שמשון ברויאר, בעזרה ממונית וארגונית ועריכתית של עוד רבים מבני המשפחה, להוציא לאור לפני כחמישים שנה את הפירוש הגדול כולו מתורגם לעברית תקנית עם שיפורים רבים. מאז ההדפסה הראשונה בשנת תשכ"ו יצאו לאור מהדורות נוספות, וגם הכנסת הספר לפרויקט השו"ת הביאה לשימוש רב באוצרות שבו, עד שאין כמעט מאמר תורני שעוסק במקרא ובפירושי המצוות שאינו מביא גם מדברי הרש"ר הירש. עתה הגיע הזמן למהדורה חדשה ומתוקנת, בעיקר בעקבות מאות תיקוני תרגום וסגנון והגהה שאסף פרופ' ברויאר ז"ל במשך שנים. המהדורה החדשה אכן מתוקנת מבפנים ומבחוץ - כולל עימוד חדש ונח לקורא (עם הפרדה ברורה, עוד יותר מאשר במהדורה הקודמת, בין הקטעים העוסקים בפירוש מילים על פי דמיון הצורני לפי השיטה שפיתח הרב הירש, פירושים שרוב לומדי דורנו אין דעתם נוחה מהם, לבין הפירוש עצמו), ואפילו תרגום אונקלוס ופירוש רש"י שנמצאים על

הדף זכו לההדרה יסודית מחדש. כמו כן הושמט בצדק המדור 'עטרת צבי' - מראי מקום לפירושי חז"ל שלא היה קשור כלל לפירוש רשר"ה אך צורף למהדורה הקודמת, שבימינו עם ריבוי הספרים ומאגרי המידע הצורך בו פחת מאוד. מדהים להיווכח עד כמה חי ופורה ומצוטט ונלמד פירוש שנכתב לפני כמאתיים שנה בגרמניה הרחוקה ע"י גדול מישראל שכתב [ולעיתים גם חשב!] בגרמנית, ושספריו נתגלו לדוברי העברית (מלבד כמה עבודות תרגום וקיצור שלא זכו לתפוצה רבה) בעיקר בעשרות השנים האחרונות. יישר כוחו של נין המחבר הרב שלמה ב"ר מרדכי ב"ר יצחק ברויאר שליט"א, מרביץ תורה בישיבות גבוהות, שאביו הפקיד בידו את מוסד יצחק ברויאר, והוא ממלא בחריצות ובמסירות גם את משימתו זו.

מעלין בקודש. ביטאון לענייני המקדש וקודשיו. גיליון לא. כרמי צור, כולל 'בית הבחירה', אדר ב' תשע"ו. 208 עמ'. (02-9961942)

הגיליון הראשון של כתב העת 'מעלין בקודש' יצא לאור בקיץ תשנ"ט, לפני כמעט י"ז שנים, ועתה יוצא לאור הגיליון השלושים ואחד. העורך הראשי הרב צבי שלום שליט"א, ראש כולל 'בית הבחירה' ביישוב כרמי צור שבגוש עציון, הצליח לנתק ניתוק גמור בין הלימוד בענייני המקדש וקודשיו ב'כולל בית הבחירה' והכתבה בכתב העת 'מעלין בקודש' - לבין הפוליטיקה הכללית והפנים-דתית, בלי לוותר על ההדגשה שמדובר בלימוד אקטואלי-באמת, לא 'צפצוף זרזיר' - אלא הכנה רוחנית ומעשית לקראת הימים שבהם הלכות קודשים וטהרות יהפכו ל'אורח חיים'. המחצית הראשונה של גיליון זה עוסקת בעניין אחד: בגיליון הקודם (ל, אלול תשע"ה) כתב גדול המומחים היום בענייני הר הבית, הרב זלמן קורן שליט"א, מאמר מבריק שהשתרע על פני 122 עמודים ובו ניתח לנתח את תשובת הרדב"ז (ח"ב ס' תרצא) שהיא הבסיס לכל הדיונים על מקום המקדש וגבולותיו להלכה ולמעשה, כשהוא מסתמך בין השאר גם על מידע היסטורי וארכיאולוגי מקיף, כולל מסקנות מעשיות. בגיליון זה משיבים על חלקים מדבריו הרב ישראל אריאל שליט"א ראש 'מכון המקדש', הרב עידוא אלבה מהמכון לרבני ישובים בקרית ארבע, והרב עמיחי אליאש מכולל בית הבחירה, והרב קורן מיישב ומחזק את דבריו באופן בהיר ומשכנע, וחזקו דברי האחד מדברי השלושה. המחצית השנייה של החוברת כוללת כעשרה מאמרים בענייני קרבן פסח, ביכורים, מעשר בהמה, ריצוי הציץ, חיוב טבילת בגדים עבור נשיאת השמן למנורה, היתר ישיבת מצורעים בחבורה אחת ודיני שלישי בטומאה לתרומה ורביעי לקודשים. לגיליון צורף לקט חידושים בענייני זבחים שהותיר אחריו הרב יעקב לב זצ"ל, ראש כולל במודיעין עילית.

קונטרס עליות וירידות. מאת הרב מרדכי שלמה ברזל. מבוא חורון, תשע"ו. מג עמ'. (0504-126809)

הרב ברזל שליט"א, מתושבי מבוא חורון, רחש לבו דבר טוב לשתף במחשבותיו ובתובנותיו בענייני עבודת ה' את הרבים. הוא עומד בעיקר על הפער שניתן לגישור בין עבודת ה' ויצירת קשרים בין אדם לחברו כאשר האדם שמח ומרוצה וטוב לו עם עצמו ועם בוראו ועם חבריו

- ובין פעליו של האדם בימים של ירידה ועצב והרגשת כישלון. מאה עצות ואמירות יש לרב ברזל בחלק הראשון העוסק ב'מושגים קטנים', כשהסעיף האחרון מחייב כל יהודי ירא שמים לעמול ולהשקיע בחיזוק יראת השמים שלו בעבודה ובתפילה ובעיקר בהתבודדות, תוך הרגשת אחריות גם לעלייה ביראת השמים של חבריו. החלק השני של החוברת היקרה הזו עוסק ב'מושגים גדולים', ובו עצות טובות למי שנמצא בירידה שלא באשמתו, וקשה לו עבודת ה' וקשים לו גם חייו שלו עצמו, שיש לו לנסות להרים את עצמו לא ע"י האשמה עצמית ח"ו - אלא בחיזוק הרצון לעשות מעשים טובים, תוך שילוב מעשים ומחשבות של אמונה - כמו לדוגמא כוונה אמיתית בברכת 'אשר יצר' הנפלאה, המקשרת בין גופנו ונפשנו והשגחת ה' עלינו בכל עת ובכל שעה. קי"ד סעיפים בחלק זה, מלאים בתבונה וביראת שמים ובהכרת נפש האדם בעלייתה ובירידתה. יישר כוחו של הרב המחבר שליט"א שהדברים הכתובים בקונטרס הזה נובעים מעומק נשמתו, ויזכה להפיץ אמונה ושמחה סביבותיו בכל אשר ילך כדרכו הטובה.

חוקי ישראל על פי ההלכה. חוק המכר, חוק המתנה, חוק השכירות והשאלה.
בעריכת שלום אטלי. ירושלים, המכון לחקיקה הלכתית, תשע"ו. יב+148+51 עמ'.
(02-5381954)

קבוצה של תלמידי חכמים בעלי רקע משפטי החליטה לנסות לסגור את פער השפות שבין המשפט העברי לבין החוק והמשפט הישראליים. הם נוטלים חוקים בעלי רקע ממוני ומתרגמים אותם לשפה הלכתית, מתאימים אותם להלכה ומנסחים את המוצר המוגמר כסעיפי חוק כסדר סעיפי החוק הישראלי, סעיף ליד סעיף. ההשוואה מקילה על ההבנה מה בין זה לזה, ומאפשרת למשפטן ולשופט להשתמש בתקדימים ובשיקול הדעת בהתאם למשפט העברי כפי שמרשה לו החוק הישראלי. הספר על חוק הירושה כבר יצא לאור לפני כמה שנים ועורר התעניינות מרובה, ועתה הגיע תורו של ספר נוסף הכולל למעשה שלושה ספרים - אחד על חוק המכר, אחד על חוק המתנה, והשלישי על חוק השכירות והשאלה. לספר מבוא מקיף ותקציר אנגלי רחב. זהו עוד צעד גדול בהשבת שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחילה.

כתבים מימי השואה. תמורת עולם, שאלי שרופה. יצחק ברויאר. ירושלים, מוסד יצחק ברויאר, תשע"ו. 229 עמ'. (03-5798187)

הרב ד"ר יצחק ברויאר ז"ל היה איש רוח רב פעלים - מראשי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, הוגה דעות, משפטן מבריק, עושה ומעשה למען ישוב הארץ, מחנך וסופר פורה ופולמוסן ועוד. הוא עלה ארצה בשנת תרצ"ו, ובשנותיו האחרונות, לפני שנפטר בגיל ס"ג לפני בדיוק שבעים שנה, ראה ועיניו כלות את התפוררות הקהילות היהודיות המפוארות בגרמניה הנאצית, ואף חזה את ראשית חורבן המוחלט. בלב שבור ובמוח חריף כתב אז בגרמנית שני חיבורים קצרים - 'תמורת עולם' בשנת תרצ"ח בהרגשה של אסון הממשמש ובא, תוך מבט

היסטורי והגותי על היהדות באירופה בכלל ובגרמניה בפרט, ו'שאלו שרופה' בשנת תש"ב כאשר התחילו להגיע השמועות על חיסול הקהילות בגרמניה ובארצות שסביבה, והוא מעין הספד על קהילת פרנקפורט דמיין ערש ילדותו ובגרותו ושאר קהילות גרמניה. מדובר על הספד המשולב בצידיק הדין, תוך דיון בבחירה החופשית האנושית ובעתיד לבוא שבידי שמים, עם השוואות לקורה בקהילות ישראל הנבנות בארץ ישראל בימיו, כולל דברי ביקורת ותוכחה. כואב לראות בכל שורה בספר את כאבו של אדם גדול שרואה בעיניו את קריסת חלק גדול מרעיונותיו ותחזיותיו תחת רגלי המציאות האכזרית. הרבה היה נותן ד"ר ברויאר כדי לראות שבסך הכל סיסמתו 'תורה עם דרך ארץ ישראל' זכתה למידה רבה של עדנה בימינו בגוונים שונים של מימוש, ושכתביו ההיסטוריים וההגותיים ריחם לא נמר גם בחלוף דורות (על מהדורה ראשונה של חיבורים אלו, שראתה אור בעברית בעריכת אסף ידידיה ע"י המרכז ללימודי השואה שע"י מכללת ירושלים לבנות בשנת תשע"ג, כתבתי ב'המעין' גיל' 208 [נד, ב; טבת תשע"ד] עמ' 105-104).

שאלות ותשובות עולת יצחק חלק שלישי. יצחק רצאבי. בני ברק, פעולת צדיק, תשע"ו. עתר עמ'. (03-6780070)

הרב רצאבי שליט"א נחשב לאחד מגדולי רבני יהדות תימן בדורנו. ידענותו וחריצותו ודייקנותו כבר קנו להם שם עולם בחיבוריו הרבים - ביניהם ידוע בעיקר השו"ע המקוצר על כל חלקיו, וגם בשיעוריו הרבים, בהוראותיו לרבים, בבית מדרשו, בתלמידיו, בקהילתו ועוד. עתה, לאחר הפסקה של שנים רבות, יוצא לאור הכרך השלישי של ספר תשובותיו, ובו רפ"ב תשובות בכל חלקי השו"ע, מלאות עמקות ובקיאיות ושיקול דעת ומבט רחב כיד ה' הטובה עליו. המיוחד בדרך פסיקתו של הרב הוא העיסוק בפרטי פרטים שלא על חשבון העיסוק בכללים ובעיקרים, החתירה לעומק הדין על פי דברי חז"ל והקדמונים עם נתינת מקום רחב למנהג הנוהג, תוך ידע בגווי המנהגים בקהילות השונות בדורנו ובדורות הקודמים ודקדוק קפדני בלשון המקורות, כל אלו שילובים שאינם מובנים מאליהם. לא לי הוא לשבח את המחבר שליט"א, ולכן רק אציין מעט דברים מתוך הספר החשוב הזה. כך למשל בסי' ו הוא משיב לשואל שדימה למצוא מעין-סתירה בין דבריו בשו"ע המקוצר לבין הרחבת הדברים בהערות 'עיני יצחק' שם, והוא משיב לגופו של עניין - וגם מסביר שלעיתים בהערות 'עיני יצחק' הוא מביע את דעתו בניהוג למנהג תימן המקובל, אך ב'פנים' אינו רוצה לומר לכל בני תימן 'קבלו דעת' נגד המנהג; ואכן כך נאה וכך יאה. יתר על כן, באותו מקום הוא מציין שבעניין צורת קשר של תפילין, אחת הדוגמאות בהן למעלה ב'פנים' כתב שהקשר הוא מרובע ולמטה בהערות חיזק את הדעה שעל הקשר להיראות כאות דל"ת, הוא כבר חזר בו ופרסם בכמה מקומות את חזרתו - שלמרות שפשטות הסוגיות מתאימה לקשר דל"ת, בכל אופן המנהג הפשוט בכל קהילות תימן היה לעשות קשר מרובע, וכן היה לדעתו המנהג בכל תפוצות ישראל בכל הדורות (ומסתמא כוונתו לא ל'כל' ממש אלא ל'רובו ככולו'), ולכן הוא שב ונוהג בעצמו ומורה לאחרים לקשור קשר מרובע בתפילין של ראש, ולא לשנות בזה מהמנהג. בהמשך בסי' קלו

הוא דן בחומרה שנהגו בה קצת חסידים להגעיל כל שנה מחדש את כלי הפסח משנה שעברה, כדי לזכות להבטחת האר"י הקדוש שכל מי שנוהר ממשהו של חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה. הרב מצביע על שמונה מקורות לשמועה זו ומדקדק בלשוניותיהן, דן בהבטחה זו ובמשמעותה, ולבסוף חולק מכל וכל על החומרא הגדולה הזו שאין לה טעם וריח, ובמקום זה עדיף לפשפש אחר הפסח איש איש בעלייתו הרוחנית ובדרגה שאליה הגיע אחרי שבוע של אכילת 'נהמא דמהימנותא'. הסימן האחרון, סי' רפב, עוסק בשאלה ששאלתיו אני הקטן, בדבר נוסח סיום התפילה שאחרי הלימוד ובו קללה לעמי הארץ שלא זכו ללמוד תורה ואתה אלוקים תורידם לבאר שחת' וכו', פסוק שגם חסר בלשון התפילה במקורה במסכת ברכות וברמב"ם. שאלתי את הרב מהי מסורת תימן בזה, מפני שראיתי נוסחאות שונות אפילו בספרי הרב השונים. הרב בתשובתו מאריך מאוד בעניין, ולמסקנה מקבל בענוותנותו שיש לתקן את הנוסח, הכל כפי שנדפס כבר ב'המעין' ניסן תש"ע, ובסוף התשובה הוא מפנה לגיליון הנ"ל וגם לתגובה שנדפסה שם בגיל' תמוז, ומציין להוספות שנוספו לו בעניין זה לקראת הדפסת הספר, הכל כיד הדיוק והדקדוק הטובה על הגאון ר"י רצאבי שליט"א. ואסיים בדבריו בשורה האחרונה של הספר: 'המקום ברוך הוא יקיים בנו מקרא שכתוב ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון, בעגלא ובזמן קריב, אכי"ר'.

מן הגנזים. ספר שישי. אסופת גנזים מתורתם של קדמונים, גנזי ראשונים ותורת אחרונים, דברי הלכה ואגדה, נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד. עורך ראשי: הרב שלום הלל. מודיעין עילית, אהבת שלום, תשע"ה. תטו עמ'. (02-5370970)

עוד כרך בסדרה המיוחדת והמפוארת הזו מבית 'חברת אהבת שלום', שמצילה לדורות כתבי יד ובהם חיבורים קטנים וחלקי חיבורים ואגרות ושירים וסדרי מנהג ותשובות של גדולי ישראל, שללא ספק אידי דזוטרי נינהו קיים חשש גדול שיאבדו, או לפחות לא יודע שהם קיימים כלל. לא כל בן תורה חייב למשל להכיר את פירושו של רבי שם טוב גאגין, מגדולי רבני ירושלים לפני כמאה שנה, לאזהרות לשבת הגדול של ריה"ל; אולם חבל על האי שופרא שיבלה בארעא או בספרית אספן פלוני, וברוך המקום שמסר עולמו לשומרים, ועוד לשומרים שכה מהדרים במצות השמירה כאנשי חברת אהבת שלום, בראשות רבם החכם רבי יעקב הלל שליט"א; בראש הכרך הזה פורסמו לראשונה האזהרות עם הפירוש עם מבוא רחב והערות מחכימות בכרך מהודר מבפנים ומבחוץ שהוא חלק מסדרה מכובדת - כך נאה וכך יאה. "ד פרקים בכרך זה, ובהם בין השאר ידיעות חדשות לתולדות רבי מנחם די לונזאנו, אגרת חדשה בעניין סדר הכוונות בשנת השמיטה למהר"ט אלגאזי, מנהגי קהילות האשכנזים באיטליה, עשרות תשובות והוראות של רבי יעקב נונים ואיס שניתנו לקהילת ליורנו, תשובות ואגרות ושירים של רבנו הבן איש חי, דרוש בשבח הרמב"ם מאת רבי בן ציון קואינקה, מרבני ירושלים לפני מאה שנה, עשרות שטרות פרוזבל מקהילות שונות עם השוואות והסברים, סקירת קבוצת כתבים שבכתבי יד, ועוד ועוד, אוצר בלום שיוכל עתה לחכות בסבלנות ובנחת עד עולם למי שירצה לשתות ממימיו.

בגדי שש. מאמרים ותשובות ובירורי הלכות בארבעת חלקי השלחן ערוך. חלק ראשון. גיורא ברנר. בית אל, בית מדרש גבעת אסף, תשע"ו. 24+תקעז עמ'. (g7314581@okmail.co.il)

הרב ברנר עומד כבר זו השנה השביעית בראש הכולל ב'גבעת אסף', השכונה המזרחית-קיצונית של בית אל, בצומת ה-T הצמודה לדרך גב ההר, הדרך הראשית שבין ירושלים לשכם. בהמשך לשיעוריו תמידיים כסדרם ולפרסום מאמרים בקובץ 'בעלי אסופות' שמוציא הכולל כפעם בפעם ובמקומות אחרים - הוציא לאור עתה כרך עבה של בירורי הלכה כסדר השו"ע. ע"ז סימנים בספר, רובם בחלק או"ח, כמו למשל דיני כיבוס בערב שבת - הסימן כולו הוא שאלת הרב ברנר לראש"צ הרב יצחק יוסף שליט"א מדוע ניתן היום להקל ולהתעלם מתקנת חז"ל שלא לכבס בערב שבת, ומה ההבדל בין תקנה זו לתקנות אחרות שבטל טעמן, תוך פרישת כל הסוגיא כשמלה. משיב הר"י יוסף: במשנה אין משמעות לאיסור גורף לכבס בערב שבת אלא דווקא בכפוף לטעם, בעוד שבהרבה גזירות אחרות ניכר שלא פלוג רבנן. הרב קיצר בתשובתו, שהרי הרבה גופי תורה תלויים בשאלה האם בביטול הטעם בטלה תקנת חז"ל או לא, והקריטריון לא ברור. למעשה פשט המנהג לכבס במכונה גם בערב שבת ואין פוצה פה ומצפצף, וגדול המנהג, אולם החילוקים בין ההלכות השונות הבנויות על אותם עקרונות בדיוק אינם ברורים עדיין כל צרכם. צרכם. יש לציין שהמחבר, כפי שמוכחות חלק מההסכמות לספר, וכפי שנראה ברבים מסימני הספר, נמצא בקשר קרוב עם תלמידי חכמים פוסקי הלכה ממגזרים שונים ומגוונים, ויש בדבר טעם רב לשבת. ומעניין לעניין באותו עניין - בסי' עז מקדים הרב ברנר את חשיבות ההתייעצות עם תלמידי חכמים גדולים כאשר תלמיד חכם צעיר עומד להכריע הלכה שלא כמקובל, או בעניין בעל חשיבות עקרונית או ציבורית, והוא מביא ליקוט מעניין של הערות גדולי הפוסקים במשך הדורות שנופו ברבנים שלא קבלו עליהם את משמעת גדולי הדור בעניינים שונים. בין השאר הוא מביא את הדרכת רבו הגר"א שפירא זצ"ל ראש ישיבת מרכז הרב, שהיה חוזר ומשנן לאברכי הישיבה שבשאלות כבדות ומשמעותיות לא יכול רב מקומי שאינו מגדולי ישראל לפסוק לעצמו, ושיש לפרסם עניין זה שלא מספיק מובן מאליו. המחבר מקדים לספר דברים מאירים ומעוררים בעניין הקשר בין התורה הקדושה לבין ארץ הקודש, והדברים ראויים לאומרם.

חבל נחלתו. מאמרים ותשובות בדיני תורה. חלק שבעה עשר. מאת יעקב אפשטיין. שומריה, תשע"ו. 302 עמ'. (054-6672712)

כבוד הוא לי לסקור חלק נוסף, חלק טו"ב, של הסדרה ההלכתית הנפלאה של ידידי הרב יעקב אפשטיין, מגדולי תלמידי החכמים של מכון התורה והארץ, מרביץ תורה ומפיצה ברבים. זו השנה הי"ז ברציפות שיוצא לאור כרך של 'חבל נחלתו', וגם בו כרגיל צפונה ברכה רבה - נ"ג מאמרים הלכתיים בכל חלקי התורה, מדין ברכה או קיום מצוה עוברת לאחר נגיעה במקומות המכוסים - עד לבירור ההלכתי האם דין 'קנאים פוגעים בו' לבעול גויה חל גם בזמן הזה: מצד אחד לא מפורש בשום מקום שלא, מצד שני לא רק שלא נוהגים כידוע

לקיים דין זה בפועל, אלא אף רמוז בכמה מקומות שאין דין זה מתקיים היום, כמו למשל בלשון השו"ע באה"ע סי' טז סע' ב: 'הבא על הגויה אם לא פגעו בו קנאים ולא הלקהו בית דין הרי עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת' נראה שקיימתו השמטה מכוונת, כותב הרב אפשטיין, למרות שבבית יוסף דן מרן בעניין זה ואינו מגדיר אותו בפירוש כדין שבטל בימינו. הוא מקשר את זה בהמשך לדין 'מורידין ואין מעלין' ולדברי החזו"א המפורסמים שדין זה היה קיים רק כאשר השגחת ה' הייתה נראית לעין-כל וכו', וכשם שבטל למעשה דין זה - בטל דין זה. אולם יש להעיר שאמנם דברי החזו"א ידועים וחשובים, אולם גם להם אין מקור אלא בסברתו ובהבנתו של החזו"א, ולא מובן מאליו שסברא זו הייתה מקובלת גם על גדולי ישראל בכל הדורות. ארבעת הסימנים האחרונים עוסקים בענייני בית המקדש - האם על כל פעולה בבית המקדש היו הכהנים מברכים ברכת המצוות? המקורות לדין זה מועטים ולא חד משמעיים. הסימן הבא עוסק בדרך בניית הכבשים הקטנים למזבח לפי שיטת רש"י, הסימן הבא עוסק בסיבת מניעת השימוש בשמן המשחה בבית שני, והסימן האחרון - דיני שחיטת קודשים ע"י ישראלים, שמצד אחד עלולים גם הם לפגל את הבהמה, ומצד שני הם אינם צריכים הכנה מיוחדת לעבודה, לא בגדים מיוחדים ולא רחיצת ידיים ולא עבודה דווקא בימין וכו', לפחות לא בדיעבד.

השיר והשבח. אוצר פיוטי ברכות קריאת שמע לשבתות השנה, קרובות לפורים, פיוטים, סליחה וסדר ברכת המזון לברית מילה, לפי מנהג קהילות אשכנז. משה יהודה רוזנווסר. ירושלים, מכון מורשת אשכנז, תשע"ו. תקמ עמ'. (02-5711160)

לפני כמה שנים הוציא לאור הרב רוזנווסר את ספרו 'להודות ולהלל', פירוש פיוטי ארבע פרשיות ושבת הגדול ופורים ועוד. לא היה מדובר בסתם פירוש, אלא בעבודה תורנית-מדעית מעמיקה, בירור נוסח הפיוטים על פי עשרות כתבי יד ודפוסים ישנים, ציון המקורות בתלמודים ובמדרשים, כולל 'מדרשים קטנים' ומדרשים 'אבודים', ביאור מילים וביטויים, ואפילו נגיעה בהסברים הקשורים לתורת הנסתר, ושבחוהו רבנן. הפעם צעד צעד גדול קדימה בפרסום הספר הגדול הזה 'השיר והשבח', הכולל עשרות פיוטים מבוארים ומנותחים, עם מבואות כלליים ופרטיים, ביוגרפיות קצרות למחבריהם מקדמוני הראשונים, ומפתחות מפורטים, משהו יוצא מן הכלל. בכל עמוד נמצא למעלה הפיוט כשצמוד אליו מימין או משמאל הפירוש הקצר, ולמטה מדור ביאורי מילים ומדור מקורות ומדרשים, ולכל פיוט מצורף הסבר תוכני קצר וכתורות משנה. בסוף הספר מופיעים הנספחים ובהם הרחבה למקורות הפיוטים ולמקורות המילים המיוחדות והביטויים שבפיוטים, לתולדות הפייטנים ותקופותיהם, ומפתח הכינויים (למשל: אוגדיו - משפחתו וידידיו; חית קנה - אדום; מסתולליכים - הגוים; עופר - אדם הראשון וכו') מנומק ומבואר, אחריו מפתח כינויים לפי נושאים, ולבסוף רשימה מדויקת של כתבי היד ומספריהם ושל דפוסי המחזורים הישנים לפי שנותיהם. מלאכה מושלמת, עבודה לדורות.